

Daar is hij weer

Vertaald door Liesbeth van Nes

De Bezige Bij Antwerpen

Timur Vermes

**Daar
is hij
weer**

Alle handelingen, personages en dialogen in dit boek zijn zuiver fictie. Overeenkomsten met levende personen en/of hun reacties, met bedrijven, organisaties enzovoort zijn toeval, alleen al omdat andere manieren van optreden en gedrag van de handelende personen onder vergelijkbare omstandigheden in de werkelijkheid niet volkomen kunnen worden uitgesloten.

Uitdrukkelijk zij vermeld dat Sigmar Gabriel en Renate Künast niet werkelijk met Adolf Hitler hebben gesproken.

— Ontwaken in Duitsland

Het volk heeft me wel het meest verrast. Alles wat een mens vermag, heb ik eraan gedaan om op deze door de vijand ontwijde grond elke mogelijkheid van verder voortbestaan te verwoesten. Bruggen, krachtcentrales, straten of stations, ik heb bevel gegeven alles te verwoesten. En intussen heb ik ook nagelezen dat het in maart was, en ik denk dat ik me in dat verband heel duidelijk heb uitgedrukt. Alle openbare instellingen moesten worden vernietigd, waterleidingbedrijven, telefooninstallaties, productiemiddelen, fabrieken, werkplaatsen, boerderijen, al het goederenkapitaal, alles, en daarmee bedoelde ik ook werkelijk alles! Je moet zorgvuldig te werk gaan, want bij een dergelijk bevel mag geen spoor van twijfel blijven bestaan, het is immers bekend dat de gewone soldaat ter plekke, die in zijn sector van het front begrijpelijk genoeg geen overzicht heeft, geen kennis van de strategische, tactische samenhang, komt vragen: 'Ja, moet ik die, laten we zeggen die kiosk hier dan ook echt in brand steken? Die mag de vijand toch wel in handen vallen? Is het zo erg als die kiosk in handen van de vijand valt?' Natuurlijk is dat erg! De vijand leest toch ook de krant! Hij gaat er handel mee drijven en zal de kiosk tegen ons gebruiken, zoals alles wat hij aantreft! Al het goederenkapitaal, en ik onderstreep het nog maar eens, al het goederenkapitaal moet worden vernietigd, niet alleen de huizen, ook de deuren. En de deurklinken. En de schroeven ook, en niet alleen de grote. De schroeven moeten eruit worden gedraaid en genadeloos worden verbogen. En de deur moet tot zaagsel worden vermalen. En dan worden verbrand. Want de vijand zal anders zonder pardon zelf door die deur in en uit gaan, zoals het hem belieft. Maar met die kapotte klink, niets dan verbogen schroeven en een hoopje as

wens ik meneer Churchill veel plezier! Mijn eisen zijn tenslotte de onverbiddelijke consequentie van de oorlog, dat is mij altijd duidelijk geweest en daarom kon mijn bevel niet anders hebben geluid, ook al had het een heel andere achtergrond.

In ieder geval in oorsprong.

Het viel niet meer te ontkennen dat het Duitse volk in zijn epische worsteling met de Engelsman, met het bolsjewisme en met het imperialisme op het laatst inferieur was gebleken en daarmee ronduit gezegd zijn voortbestaan had verbeurd, niet eens het recht meer had op leven in het primitieve stadium van jagers en verzamelaars. Vandaar dat het ook elk recht op waterleidingbedrijven, bruggen en straten heeft verspeeld. En ook op deurklinken. Daarom gaf ik het bevel, ook voor een deel volledigheidshalve, want natuurlijk heb ik destijds bij gelegenheid ook weleens een ommetje rond de rijkskanselarij gemaakt, en dan moet je er wel nota van nemen dat de Amerikaan en de Engelsman ons wat betreft mijn bevel met hun Vliegende Forten op grote schaal al een aanzienlijke hoeveelheid werk uit handen hadden genomen. Ik heb de uitvoering daarvan in de daaropvolgende tijd natuurlijk niet in detail gecontroleerd. Men kan zich voorstellen dat ik veel te doen had, het verslaan van de Amerikaan in het Westen, het afslaan van de Rus in het Oosten, het stedenbouwkundig verder ontwikkelen van de wereldhoofdstad Germania enzovoort, en volgens mijn inschatting had de Duitse Wehrmacht de resterende deurklinken wel moeten kunnen afhandelen. En ook wat dat betreft zou dit volk eigenlijk niet meer hebben mogen bestaan.

Het is er echter, zoals ik nu vaststel, nog altijd.

Dat is enigszins onbegrijpelijk.

Aan de andere kant: ik ben er ook, en dat begrijp ik net zomin.

Ik herinner me dat ik wakker werd, het zal vroeg in de middag zijn geweest. Ik opende mijn ogen en zag boven me de hemel. Hij was blauw en licht bewolkt, het was warm, en het was me meteen duidelijk dat het voor april te warm was. Het was bijna heet te noemen. Het was betrekkelijk stil, er was boven me geen vijandelijk vliegtuig te zien, geen kanongebulder te horen, geen inslagen in de omgeving, geen sirenes van de luchtbescherming. Ik registreerde ook: geen rijkskanselarij, geen Führerbunker. Ik keek opzij en zag dat ik op een braakliggend terrein lag, rondom omgeven door muren van huizen, gebouwd van baksteen, voor een deel beklad door viespeuken, ik ergerde me meteen en besloot spontaan Dönitz te laten opdraven. Nog half slaperig dacht ik eerst zelfs: als Dönitz hier ook ergens ligt, zou dat een overwinning betekenen van de discipline, de logica, want ik besepte al vlug hoe zonderling deze situatie was. Gewoonlijk overnacht ik niet onder de blote hemel.

Eerst ging ik na wat ik de vorige avond had gedaan. Over onmatig alcoholgebruik hoefde ik me geen zorgen te maken, ik drink immers niet. Ik herinnerde me dat ik op het laatst met Eva op een sofa zat, op een veren dekbed. Ik herinnerde me ook dat ik, of wij allebei, daar vrij zorgeloos zaten, ik had voor zover ik weet besloten de staatszaken maar eens te laten rusten, we hadden geen plannen voor de rest van de avond, uit eten gaan of naar de film kwam vanzelfsprekend niet in aanmerking, het amusementsaanbod van de rijkshoofdstad was op dat tijdstip, niet in de laatste plaats in overeenstemming met mijn bevel, al naar tevredenheid uitgedund. Ik kon er niet zeker van zijn of Stalin in de daaropvolgende dagen de stad binnen zou trekken, in dat stadium van de oorlog was het niet volkomen uit te sluiten. Waar ik wel zeker van kon zijn, was dat hij hier net zo vergeefs naar een bioscooptheater

zou zoeken als in Stalingrad. Ik geloof dat we wat hebben zitten praten, Eva en ik, en dat ik haar mijn oude pistool heb laten zien, meer bijzonderheden stonden me bij het ontwaken niet voor de geest. Ook omdat ik hoofdpijn had. Nee, de herinnering aan de avond tevoren bracht me geen stap verder.

Ik besloot daarom tot handelen over te gaan en mijn situatie grondig te onderzoeken. In mijn leven heb ik geleerd te observeren, gade te slaan, de kleinste bijzonderheden waar te nemen die menig gestudeerd man vaak niet hoog aanslaat of zelfs negeert. Dankzij een jarenlange ijzeren discipline kan ik met een gerust geweten van mezelf zeggen dat ik tijdens een crisis koelbloediger en bedachtzamer ben dan anders en dat mijn zintuigen scherper worden. Ik werk nauwkeurig en rustig, als een machine. Ik vat methodisch samen wat ik aan informatie heb: ik lig op de grond. Ik kijk om me heen. Naast me ligt afval, er groeit onkruid, ik zie halmen, hier en daar wat struikgewas, ook een madeliefje, en paardenbloemen. Niet ver van mij hoor ik stemmen, geschreeuw, een stuiterende bal, ik kijk in de richting van de geluiden, ze zijn afkomstig van een paar jongens die voetballen. Ze zitten niet meer bij het Jungvolk, voor de Volkssturm zijn ze nog te jong, ze zijn vermoedelijk bij de HJ, maar zijn zo te zien niet in dienst op het moment, de vijand lijkt een rustperiode te hebben ingelast. Een vogel hipt over de takken van een boom, hij kwinkleert, hij zingt. Voor menigeen is dat alleen een teken van een goed humeur, maar in deze onzekere toestand kan de kenner van de natuur en de dagelijkse strijd van het overleven, aangewezen op de geringste informatie, eruit concluderen dat er geen roofdieren in de buurt zijn. Pal naast mijn hoofd ligt een plas die zo te zien begint op te drogen, het heeft waarschijnlijk een tijdje terug geregend, maar sindsdien niet meer. Aan de rand ligt mijn pet. Zo gaat mijn geschoolde verstand te werk, zo ging het ook op dit verwarrende moment te werk.

Ik ging zitten. Dat lukte zonder enig probleem, ik bewoog mijn benen, mijn handen, mijn vingers, ik leek geen verwondingen te hebben, mijn lichamelijke toestand was verheugend, ik voelde me gezond, even afgezien van de hoofdpijn, en zelfs het

trillen van mijn hand leek volkomen te zijn opgehouden. Ik keek naar mezelf. Ik was aangekleed, ik droeg mijn uniform, de soldatenrok. Het was een beetje vies, maar niet al te erg, bedolven was ik dus niet geweest. Er zat wat aarde op, naar mijn indruk ook kruimels van koekjes, gebak of iets dergelijks. De stof rook sterk naar brandstof, benzine misschien, wat mogelijk veroorzaakt kon zijn doordat Eva had geprobeerd mijn uniform schoon te maken, maar dan wel met een overdreven hoeveelheid wasbenzine. Het leek er veel op dat ze een hele jerrycan over me heen had uitgegoten. Zelf was ze er niet, en ook mijn staf leek op dit moment niet in de buurt te zijn. Ik sloeg net het ergste vuil van mijn rok, van mijn mouwen, toen ik een stem vernam.

‘Hei, man, moei sien!’

‘Hei, was dat vorn ouwe sok?’

Ik leek een hulpbehoevende indruk te maken, dat hadden de drie Hitlerjongens uitstekend begrepen. Ze staakten hun voetbalspel en kwamen respectvol dichterbij, wat begrijpelijk was: opeens de Führer van het Duitse Rijk van zo nabij mee te maken, op een braakliggend terrein dat doorgaans tussen paardenbloem en madelief voor sport en lichaamsoefening wordt gebruikt, is ook voor de jonge, nog niet tot volle wasdom gekomen man een ongewone wending in zijn dagindeling; en toch snelde de kleine schaar gelijk een windhond toe, bereid om te helpen. De jeugd is de toekomst!

De jongens bleven op enige afstand van me staan om me op te nemen en daarop wendde de grootste onder hen, kennelijk de leider van de groep kameraden, zich tot mij: ‘Alles oké, mees?’

Ondanks al mijn bezorgdheid ontging het me niet dat de Hitlergroet volkomen achterwege bleef. Natuurlijk konden de al te informele manier van aanspreken en het verhaspelen van ‘meester’ en ‘Führer’ voortkomen uit zijn verrassing en in een minder verwarrende situatie had dat misschien tot ongewilde vrolijkheid geleid, zoals immers zelfs tijdens de onbarmhartige staaldonderbuien in de loopgraaf de meest idiote kluchten plaatsvinden, maar een soldaat moet toch ook in ongewone situaties wel bepaalde automatismen hebben, dat is juist de functie van het drillen – en

als die automatismen niet optreden, is het hele leger geen knip voor de neus waard. Ik kwam overeind, wat niet helemaal soepel ging, ik had waarschijnlijk toch vrij lang op de grond gelegen. Maar ik trok mijn uniformjas recht en klopte met een paar lichte tikken mijn broekspijpen zo'n beetje af. Toen schraapte ik mijn keel en vroeg aan de leider van de groep kameraden: 'Waar is Bormann?'

'Wiesdat?'

Het was niet te begrijpen.

'Bormann! Martin!'

'Kennik nie.'

'Nooit van geoord.'

'Hoe zietie deruit?'

'Als een Reichsleiter, alle donders!'

Er klopte hier iets helemaal niet. Ik bevond me kennelijk nog altijd in Berlijn, maar was blijkbaar van mijn complete overheidsapparaat beroofd. Ik moest zo spoedig mogelijk terug naar de Führerbunker, en de aanwezige jeugd zou mij, zoveel was duidelijk, daarbij van weinig nut zijn. Eerst moest ik de weg zien te vinden. Het armelijke stuk grond waarop ik me bevond, kon overal in de stad liggen. Ik hoefde alleen maar de straat op te gaan, waar in deze vermoedelijk al enige tijd durende gevechtspauze genoeg voetgangers, arbeiders of huurkoetsiers zouden zijn om me de weg te wijzen.

Voor de Hitlerjongens was ik vermoedelijk niet hulpbehoevend genoeg, ze wekten de indruk dat ze weer wilden gaan voetballen; in ieder geval draaide de grootste zich om naar zijn kameraden, zodat ik zijn naam kon lezen, die zijn moeder op het gewoonweg kakelbonte sportlijfje had aangebracht.

'Hitlerjongen Ronaldo! Hoe kom ik op straat?'

Zijn reactie liet te wensen over, ik moet helaas zeggen dat de troep zogoed als niet oplette, maar toch wees een van de twee kleinere jongens onder het lopen met een vaag armgebaar naar een hoek van het terrein, waar bij nader inzien inderdaad een doorgang zichtbaar was. Ik maakte een mentale notitie: 'Ontsla Rust' of 'Voer Rust af', de man was sinds 1933 minister en juist in het on-

derwijssystem is geen plaats voor dergelijk geslampamper. Hoe kan een jonge soldaat de zegevierende weg naar Moskou, naar het hart van het bolsjewisme vinden, als hij zijn eigen bevelhebber niet eens herkent!

Ik raapte mijn pet op en terwijl ik die opzette, liep ik met vaste tred in de aangewezen richting. Ik ging een hoek om en volgde een smalle doorgang tussen hoge muren, aan het eind waarvan de straat oplichtte. Een schuwe kat drukte zich tegen de muur, ze was bontgevekt en slecht verzorgd, en na nog vier of vijf passen kwam ik op straat terecht.

De aanstormende hoeveelheid licht en kleur benam me de adem.

In mijn herinnering was de stad de laatste keer stof- of veldgrijs geweest, vol bergen puin en schade. Voor me lag echter niets van dat al. Het puin was verdwenen of op zijn minst netjes verwijderd, de straten waren leeggeruimd. In plaats daarvan stonden er talrijke, nee talloze gekleurde wagens aan weerskanten van de straat, het konden wel automobielen zijn, al waren ze kleiner, maar bij het ontwerp ervan schenen de Messerschmittfabrieken de toon te hebben aangegeven, zo modern zagen ze eruit. De huizen waren keurig geverfd, in verschillende kleuren die me zo nu en dan aan het suikergoed uit mijn jeugd herinnerden. Ik moet bekennen dat ik een beetje duizelig werd. Mijn blik zocht iets bekend, ik zag een kaal bankje in de berm aan de overkant van de rijbaan, wilde ernaartoe en ik schaam me er niet voor te zeggen dat die paar passen een onzekere indruk kunnen hebben gewekt. Ik hoorde bellen, het geluid van remmend rubber op het asfalt en toen schreeuwde er iemand naar me.

‘Heizeg, gaatie lekker, man! Bejje blind of zo?’

‘Neem – neem me niet kwalijk, alstublieft...’ hoorde ik mezelf zeggen, geschrokken en opgelucht tegelijk. Naast me stond een fietser, zijn aanblik was me tenminste vertrouwd, dubbel vertrouwd zelfs. Het was nog altijd oorlog en hij droeg ter bescherming een door eerdere aanvallen sterk beschadigde helm, die eigenlijk een en al gat was.

‘Wat doejer eigenlijk op straat?’

‘Ik – excuses – ik... ik moet even gaan zitten.’

‘Je kan beter gaan liggen. En hoe langer hoe beter!’

Ik zocht een goed heenkomen op het bankje en ik zal wel een beetje bleek hebben gezien toen ik me erop liet neerzakken. Ook deze jongeman scheen me niet te hebben herkend. Hier ook al geen Hitlergroet, hij reageerde alsof hij een willekeurige, alledaagse voorbijganger had aangereden. En die laksheid leek allerwegen gebruikelijk te zijn: een oudere heer liep hoofdschuddend langs me heen, daarna een omvangrijke dame met een futuristische kinderwagen – op zich een vertrouwd element, maar ook daardoor werd mijn wanhopige situatie er niet minder uitzichtloos op. Ik was opgestaan en liep zo vastberaden mogelijk op haar af.

‘Pardon, ik overval u er misschien een beetje mee, maar... ik moet meteen langs de kortste weg naar de rijkskanselarij.’

‘Bent u van Stefan Raab?’

‘Wablief?’

‘Of Hape Kerkeling? Of iemand van Harald Schmidt soms?’

Het kan aan mijn zenuwachtigheid hebben gelegen, dat ik een beetje verbolgen raakte en haar arm vastgreep.

‘Beheers u, mevrouw! U hebt uw plicht als volksgenote! We zijn in oorlog! Wat denkt u dat de Rus met u uithaalt, als hij hierheen komt? Denkt u echt dat de Rus een blik op uw kind werpt en zegt, hoho, een jonge Duitse meid, maar omwille van het kind zal ik mijn lage instincten maar in mijn broek houden? Het voortbestaan van het Duitse volk, de zuiverheid van het bloed, het overleven van de mensheid staan in deze uren, in deze dagen op het spel, wilt u soms tegenover de geschiedenis verantwoording afleggen voor het einde van de beschaving, omdat u in uw ongelooflijke bekrompenheid niet van zins bent de Führer van het Duitse Rijk de weg naar de rijkskanselarij te wijzen?’

Het verraste me bijna niet meer dat ik hierop geen enkele reactie kreeg. De idiote vrouw rukte haar mouw los, keek me verwezen aan en maakte met haar vlakke hand een aantal cirkelvormige bewegingen tussen mijn hoofd en het hare, een duidelijk gebaar van afkeuring. Het viel niet meer te ontkennen, er was hier iets volkomen uit de hand gelopen. Ik werd niet meer als legerleider

behandeld, of als Führer van het Rijk. De voetballende jongens, de oudere heer, de fietser, de vrouw met de kinderwagen – het kon geen toeval zijn. Mijn eerste impuls was de veiligheidsinstellingen te waarschuwen en orde op zaken te laten stellen. Maar ik hield me in. Ik wist niet genoeg van mijn eigen situatie af. Ik had meer informatie nodig.

Mijn nu weer methodisch werkende verstand recapituleerde uiterst koel de stand van zaken. Ik was in Duitsland, ik was in Berlijn, ook al kwam het me volkomen onbekend voor. Dit Duitsland was anders, maar in bepaalde zaken leek het op het mij vertrouwde Rijk: er waren nog fietsers, er waren automobielen, er waren vermoedelijk ook kranten. Ik keek om me heen. Onder mijn bank lag inderdaad iets wat op een krant leek, al was het een beetje te duur gedrukt. Het was in kleur, wat mij volkomen onbekend was, heette *Media Markt* en ik kon me met de beste wil van de wereld niet herinneren iets dergelijks te hebben toegestaan, en ik zou het ook nooit hebben toegestaan. De informatie was volkomen onbegrijpelijk en in mij welde verbittering op: hoe was het mogelijk dat in tijden van papierschaarste waardevolle hulpbronnen van het nationaal bezit onherroepelijk werden verspild aan dergelijke domme troep. Er stond Funk een donderpreek te wachten, zodra ik weer achter mijn bureau zat. Maar nu had ik betrouwbare berichten nodig uit een *Völkischer Beobachter* of een *Stürmer* en ik zou vooreerst zelfs wel met een *Panzerbär* genoeg hebben genomen. En daar stond inderdaad niet al te ver van me vandaan een kiosk, en vanaf deze toch niet geringe afstand was al te zien dat ze een opmerkelijk groot aanbod leek te hebben. Alsof we niets beters te doen hadden, in volle vreedestijd zaten! Ongeduldig stond ik op. Ik had al te veel tijd verloren, het was zaak de orde te herstellen, en rap ook. De troepen hadden bevelen nodig, mogelijk werd ik elders al gemist. Voortvarend liep ik op de kiosk af.

Al bij een eerste nadere beschouwing kon ik interessante conclusies trekken. Aan de buitenkant hingen heel wat bonte bladen in het Turks. Kennelijk kwamen hier recent veel Turken. Tijdens mijn bewusteloosheid moest me een vrij lange tijdspanne zijn ontgaan, waarin veel Turken naar Berlijn waren gekomen. Dat was

opmerkelijk. Uiteindelijk was de Turk, in wezen een trouwe helper van het Duitse volk, steeds neutraal gebleven en was er ondanks behoorlijke inspanningen van onze kant nooit toe te bewegen geweest aan de zijde van het Rijk deel te nemen aan de oorlog. Het leek er echter op dat iemand, waarschijnlijk Dönitz, tijdens mijn afwezigheid de Turk ervan had overtuigd ons te steunen. En uit de tamelijk vreedzame stemming op straat kon worden opgemaakt dat de inzet van de Turken kennelijk zelfs had geleid tot een beslissende wending in de oorlog. Ik stond ervan te kijken. Natuurlijk had ik steeds respect voor de Turk gehad, maar dergelijke prestaties had ik nooit van hem verwacht, al stond ertegenover dat ik uit tijdgebrek de ontwikkeling van zijn land niet in bijzonderheden had kunnen volgen. De hervormingen van Kemal Atatürk moesten het land een welhaast opzienbarende vooruitgang hebben gebracht. Het wonder waarop ook Goebbels steeds zijn hoop had gevestigd, scheen zich te hebben voltrokken. Mijn hart klopte van vurig optimisme. Het was de moeite waard geweest dat ik, dat het Rijk nooit het geloof in de uiteindelijke zege had opgegeven, ook niet in het uur van wat de diepste duisternis leek. Vier, vijf verschillende Turkse bladen in bonte kleuren getuigden onmiskenbaar van die nieuwe, succesvolle Berlijn-Ankara-as. Nu mijn voornaamste zorg, de zorg om het welzijn van het Rijk, als sneeuw voor de zon leek te zijn verdwenen, hoefde ik er alleen nog maar achter te komen hoeveel tijd ik in die vreemde schemer op het braakliggende stuk grond tussen de huizen was kwijtgeraakt. De *Völkischer Beobachter* was nergens te zien, vermoedelijk uitverkocht, en dus wierp ik een blik op een andere, vertrouwd aandoende krant, een zogenaamde *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. De krant was nieuw voor me, maar vergeleken met menige andere krant die daar hing, was het lettertype van de titel me gelukkig vertrouwd. Aan de berichten verspilde ik geen seconde, mijn blik zocht de datum van vandaag.

Er stond 30 augustus.

2011.

Ik keek naar het jaartal, wezenloos en ongelovig. Mijn blik ging naar een andere krant, de *Berliner Zeitung*, ook voorzien van de onberispelijke gotische letter, en zocht de datum.

2011.

Ik rukte de krant uit het rek, sloeg hem open op de volgende bladzij, de bladzij erna.

2011.

Het jaartal begon voor mijn ogen te dansen, bijna honend. Het bewoog langzaam naar links, toen sneller naar rechts, dan nog sneller weer terug, als het deinen in een biertent waar de heffe des volks zo van houdt. Mijn oog probeerde het jaartal te volgen, het scherp te krijgen, maar toen gleed de krant uit mijn handen. Ik voelde dat ik vooroverzakte en probeerde me vergeefs vast te houden aan de andere kranten in het rek, klampte me aan verschillende bladen vast, tot op de grond.

Toen werd het me zwart voor ogen.

Toen ik weer bijkwam, lag ik op de grond. Iemand legde iets vochtigs op mijn voorhoofd.

‘Gaat het wel weer met u?’

Een man van een jaar of vijfenveertig, misschien was hij over de vijftig, stond over me heen gebogen. Hij had een geruit hemd aan en een eenvoudige broek zoals een arbeider die draagt. Deze keer wist ik welke vraag ik als eerste zou stellen.

‘Wat is de datum vandaag?’

‘De ehm – 29ste augustus. Nee, toch niet, de 30ste.’

‘Welk jaar, man’, zei ik hees, terwijl ik ging zitten. De vochtige lap viel knullig op mijn schoot.

De man keek me fronsend aan.

‘2011,’ zei hij en hij keek naar mijn uniform, ‘wat dacht u dan? 1945?’

Ik zocht naar een gepast antwoord, maar krabbelde in plaats daarvan overeind.

‘U kunt misschien beter nog wat blijven liggen,’ zei de man, ‘of even gaan zitten. Ik heb een stoel in de kiosk.’

Ik wilde eerst zeggen dat ik voor ontspanning geen tijd had, maar besepte dat mijn benen nog te veel trilden. Dus liep ik achter hem aan de kiosk in. Hij nam zelf plaats op een stoel vlak naast het verkooppriampje en keek me aan.

‘Een slok water? Wilt u wat chocola? Een mueslireep?’

Ik knikte versuft. Hij stond op, pakte een flesje mineraalwater en schonk wat in een glas. Uit een rek nam hij een bontgekleurde reep, een soort noodrantsoen in kleurrijk folie. Hij opende hem, onthulde iets wat eruitzag als fabrieksmatig geplette graankorrels en duwde me dat in mijn hand. Het knelpunt in de broodbevoorrading scheen nog niet verholpen te zijn.

‘U moet beter ontbijten’, zei hij. Toen ging hij weer zitten.
‘Draait u hier ergens?’

‘Draaien...?’

‘Ja, een documentaire. Een film. Er wordt hier namelijk voortdurend gedraaid.’

‘Film...?’

‘Snapt u dat dan niet, man?’ Hij lachte en wees naar me. ‘Of loopt u er altijd zo bij?’

Ik keek naar mijn kleren. Ik kon niets ongewoons ontdekken, afgezien natuurlijk van het stof en de benzinelucht.

‘Eigenlijk wel’, zei ik.

Maar het kon zijn dat ik een wond in mijn gezicht had. ‘Hebt u een spiegel?’ vroeg ik.

‘Jazeker,’ zei hij en hij wees, ‘naast u, direct boven de *Focus*.’

Mijn blik volgde zijn vinger. De spiegel had een oranjekleurige lijst en er was voor de zekerheid *Spiegel* op geschreven, alsof het anders niet duidelijk was geweest. Hij stak voor een deel tussen een paar tijdschriften. Ik keek naar mezelf.

Mijn spiegelbeeld zag er verrassend onberispelijk uit, zelfs mijn soldatenrok leek gestreken – er hing in de kiosk vermoedelijk een voordelig licht.

‘Vanwege de coverstory?’ vroeg de man. ‘Ze hebben één op de drie keer een Hitlerverhaal. Ik geloof niet dat u zich nog beter hoeft voor te bereiden. U bent goed.’

‘Dank u’, zei ik afwezig.

‘Nee, echt,’ zei hij, ‘ik heb *Der Untergang* gezien. Twee keer. Bruno Ganz, uitstekend acteur, daar niet van, maar aan u kan hij niet tippen. Uw hele manier van doen... je zou zweren dat u het zelf was.’

Ik keek op: ‘Dat ik wat was?’

‘Nou, dat u de Führer was.’ Daarbij hief hij beide handen, sloot zijn wijs- en middelvinger aaneen, boog ze en liet ze tweemaal omhoogkomen. Ik kon het nauwelijks geloven, maar het leek erop dat dit na zesenzestig jaar alles was wat er van de ooit kranige Hitlergroet nog restte. Het was schokkend, maar desalniettemin

een teken dat mijn politieke werk in de tussentijd niet volkomen onopgemerkt was gebleven.

Ik klapte mijn arm omhoog als antwoord op zijn groet: ‘Ik *ben* de Führer!’

Hij lachte weer: ‘Krankzinnig, zo natuurlijk als het eruitziet.’

Aan zijn opdringerige vrolijkheid had ik niet echt behoefte. Ik werd me geleidelijk aan weer bewust van mijn situatie. Als dit geen droom was – en daarvoor duurde alles duidelijk al te lang – was dit inderdaad het jaar 2011. Dan bevond ik me in een wereld die volkomen nieuw voor me was, en moest ik aannemen dat ik voor die wereld op mijn beurt een nieuw element vormde. Als die wereld ook maar een vage notie van logica had, verwachtte ze van me dat ik of 122 jaar oud was of, en dat was waarschijnlijker, dat ik al lang dood was.

‘Speelt u ook in andere dingen?’ vroeg hij. ‘Heb ik u al eens eerder gezien?’

‘Ik speel niet’, antwoordde ik, waarschijnlijk een beetje bars.

‘Natuurlijk niet’, zei hij en hij trok een eigenaardig ernstig gezicht. Vervolgens knipperde hij met zijn ogen naar me. ‘Waar treedt u op? Hebt u een programma?’

‘Natuurlijk,’ gaf ik ten antwoord, ‘sinds 1920! Als volksgenoot zult u de vijfentwintig punten wel kennen.’

Hij knikte ijverig.

‘Maar ik heb u toch nog nergens gezien. Hebt u een flyer? Of een kaartje?’

‘Helaas niet,’ zei ik bedrukt, ‘de kaart ligt in de stafkamer.’

Ik probeerde uit te maken wat me nu ten eerste te doen stond. Het lag voor de hand dat een 56-jarige Führer ook in de rijkskanselarij, zelfs in de Führerbunker, waarschijnlijk, nee zeker, op ongelooft zou stuiten. Ik moest tijd winnen en mijn keuzes aftasten. Ik had een onderkomen nodig. Opeens was ik me er pijnlijk van bewust dat ik geen pfennig op zak had. Er kwam even een onaangename herinnering boven aan mijn tijd in het mannentehuis, in 1909. Het was een noodzakelijke tijd geweest, uiteraard, die me inzichten had verschaft die geen enkele universiteit ter wereld je kan bijbrengen, maar toch was deze fase van ontberingen geen tijd

geweest waarvan ik had genoten. De donkere maanden speelden door mijn hoofd, de minachting, de geringschatting, de onzekerheid, de zorgen om wat absoluut noodzakelijk was, het droge brood. Peinzend, afwezig beet ik in het eigenaardige foliekoren.

Het smaakte verbazingwekkend zoet. Ik bekeek het product wat beter.

‘Die vind ik ook lekker,’ zei de krantenventer, ‘wilt u er nog een?’

Ik schudde mijn hoofd. Ik had nu belangrijker problemen. Het ging erom het eenvoudige, meest elementaire dagelijkse inkomen zeker te stellen. Ik had onderdak nodig, een beetje geld, tot ik meer duidelijkheid had gekregen, ik had misschien werk nodig, in ieder geval voorlopig, tot ik wist of en hoe ik weer met mijn regeringswerk zou kunnen beginnen. Tot dat moment moest ik een of andere vorm van broodwinning vinden. Misschien als schilder, misschien bij een architectenbureau. Vanzelfsprekend voelde ik me vooreerst ook niet te goed voor lichamelijke arbeid. Natuurlijk zou het voordeliger voor het Duitse volk zijn als mijn kennis voor een veldtocht werd ingezet, maar door mijn gebrek aan kennis over de actuele situatie was dat een illusie. Ik wist niet eens precies met wie het Duitse volk gemeenschappelijke grenzen had, of er iemand was die een grens probeerde te schenden, en tegen wie er teruggeschoten kon worden. Wat dat betreft moest ik voorlopig wel genoegen nemen met wat mijn handen konden inbrengen, misschien bij de aanleg van een paradeterrein of een deel van een snelweg.

‘Maar nu serieus’, drong de stem van de krantenventer tot me door. ‘Bent u nog amateur? Met *dat* nummer?’

Dat vond ik wederom behoorlijk vlegelachtig. ‘Ik ben geen amateur!’ deelde ik hem met nadruk mee. ‘Ik ben toch geen burgerlijke leegloper!’

‘Nee, nee’, suste de man, van wie ik steeds meer de indruk kreeg dat hij in de grond volkomen eerlijk was. ‘Ik bedoel, wat voor werk doet u eigenlijk?’

Tja, wat voor werk deed ik eigenlijk? Wat moest ik opgeven?

‘Ik... momenteel doe ik... het een beetje kalmer aan’, omschreef ik voorzichtig mijn situatie.

‘Begrijpt u me niet verkeerd,’ zei de venter ijverig, ‘maar als u echt nog geen... het is toch niet te geloven! Ik bedoel, er komen hier vaak van die mensen voorbij, de hele stad zit vol agentschappen, filmmensen, televisiejongens, die altijd blij zijn met een tip, met een nieuw gezicht. En als u geen kaartje hebt – ik bedoel, waar kan ik u dan bereiken? Hebt u een telefoonnummer? E-mail?’

‘Ehm...’

‘Of waar woont u?’

Daarmee raakte hij werkelijk een teer punt. Maar hij leek niets in zijn schild te voeren. Ik besloot het erop te wagen.

‘Met mijn woning is het op het moment... hoe moet ik het zeggen... niet erg duidelijk...’

‘Nou ja, of hebt u misschien een vriendin bij wie u woont?’

Even dacht ik aan Eva. Wat zou er met haar zijn gebeurd?

‘Nee,’ mompelde ik ongewoon mismoedig, ‘een gezellin heb ik niet. Meer.’

‘Oef,’ zei de venter, ‘begrijp ik. Het is nog heel vers.’

‘Ja,’ bekende ik, ‘alles is hier... nog heel vers voor me.’

‘Het werkte zeker niet meer de laatste tijd?’

‘Dat is wel zo,’ knikte ik, ‘de groep Steiner is niet eens gekomen om me te ontzetten, volkomen onvergeeflijk.’

Hij keek me geïrriteerd aan: ‘Met uw vriendin, bedoelde ik. Wie was de schuldige?’

‘Ik weet het niet,’ bekende ik, ‘Churchill uiteindelijk.’

Hij lachte. Vervolgens keek hij me lange tijd nadenkend aan.

‘Uw houding bevalt me. Let op, ik ga u een voorstel doen.’

‘Een voorstel?’

‘Ik weet niet wat u voor eisen stelt. Maar als u niets bijzonders nodig hebt, kunt u hier wel een nacht of twee blijven slapen.’

‘Hier?’ Ik keek rond in de kiosk.

‘Of kunt u zich het Adlon veroorloven?’

Daar had hij wel gelijk in. Ik keek beschaamd naar de vloer.

‘U ziet hoe ik eraan toe ben – praktisch zonder middelen...’ gaf ik toe.

‘Nou vooruit. Het is ook geen wonder, als u niet durft te laten zien wat u kunt. U mag u niet verstoppen.’

‘Maar ik heb me niet verstoppt!’ protesteerde ik. ‘Dat kwam door de bommenhagel!’

‘Ja, ja,’ wimpelde hij af, ‘dus nogmaals: u blijft hier een dag of twee en ik heb het er eens over met een paar klanten van me. De nieuwe *Theater heute* is gisteren uitgekomen en ik zie ze allemaal op hun beurt wel langskomen voor een van de filmbladen. Misschien krijgen we wat voor elkaar. Eerlijk gezegd hoeft u eigenlijk niet eens veel te kunnen, alleen al dat uniform, zoals u dat voor elkaar hebt...’

‘Dus dan blijf ik nu hier?’

‘Voorlopig. Overdag blijft u bij mij voor het geval dat er iemand komt, dan kan ik u meteen voorstellen. En als er niemand komt, heb ik in ieder geval wat te lachen. Of hebt u iets anders waar u heen kunt?’

‘Nee,’ zuchtte ik, ‘dat wil zeggen, afgezien van de Führerbunker...’

Hij lachte. Toen onderbrak hij zichzelf.

‘Zeg, u gaat mijn kiosk toch niet leegplunderen?’

Ik keek verontwaardigd naar hem: ‘Zie ik eruit als een misdadiger?’

Hij keek me aan: ‘U ziet eruit als Adolf Hitler.’

‘Inderdaad’, zei ik.

De volgende dagen en nachten zouden voor mij een zware beproeving worden. Onder de meest eerloze omstandigheden, zo goed en zo kwaad als het ging ondergebracht tussen twijfelachtige uitgaven, rookwaren, snoepgoed en blikjes, 's nachts gekromd op een redelijk maar niet overdreven schone stoel, moest ik zonder negatieve aandacht te trekken de gebeurtenissen van de laatste zesenzestig jaar zien in te halen. Want terwijl anderen zich uren-, dagenlang vruchteloos het hoofd gepijnigd zouden hebben met natuurwetenschappelijke begripsvragen, met het vergeefs oplossen van het raadsel van deze even fantastische als onverklaarbare tijdreis, was mijn betrouwbare, methodisch werkende verstand in staat zich aan de gegeven werkelijkheid aan te passen. Het gaf zich niet kleinzerig over aan weeklachten, maar aanvaardde de nieuwe feiten en begon mijn positie te verkennen. Te meer omdat – en hier loop ik even op de gebeurtenissen vooruit – de veranderde omstandigheden me aanzienlijk meer en betere mogelijkheden leken te bieden. Zo zou bijvoorbeeld blijken dat het aantal Sovjet-Russische soldaten op Duits grondgebied en met name in de regio Berlijn de laatste zesenzestig jaar behoorlijk was afgenomen. Men hield het nu op een totaal van ongeveer dertig tot vijftig man, waardoor ik bliksemsnel een uitzonderlijk grote kans op succes voor de Wehrmacht zag, vergeleken met de laatste schatting van mijn generale staf, die ongeveer tweeënhalf miljoen vijandelijke soldaten telde, alleen al aan het oostfront.

Wel speelde ik, zij het maar kort, met de gedachte het slachtoffer van een complot te zijn geworden, van een ontvoering, waarbij de vijandelijke geheime dienst mij een dure streek zou willen leveren door me ondanks mijn ijzeren wilskracht waardevolle geheimen te ontfutselen. Maar alleen al de technische vereisten voor het scheppen van een volkomen nieuwe wereld, waarin ik me nog

vrij kon bewegen ook – nee, die variant van de werkelijkheid was bijna nog ondenkbaarder dan de realiteit die ik elke seconde aantrof, die ik met mijn handen kon aanraken, met mijn ogen kon zien. Nee hier, in dit bizarre hier en nu, moest ik de strijd voeren. En de eerste stap tot de strijd is altijd nog de verkenning.

Het is natuurlijk voorstelbaar dat het verkrijgen van de nieuwste betrouwbare informatie me zonder de benodigde infrastructuur behoorlijke problemen bezorgde. Mijn uitgangspunten waren uitermate slecht: wat betreft de buitenlandse politiek stond de veiligheidsdienst noch het ministerie van Buitenlandse Zaken mij ter beschikking, wat betreft de binnenlandse politiek was het vooralsnog niet makkelijk contact te leggen met de *Gebeime Staatspolizei*. Ook het bezoek aan een bibliotheek leek me de eerstkomende tijd te riskant. Wat dat betreft was ik aangewezen op de inhoud van allerlei publicaties waarvan ik de betrouwbaarheid niet kon nagaan, en op uitlatingen en gespreksflarden van voorbijgangers. Weliswaar was de krantenventer zo vriendelijk geweest me een radiotoestel ter beschikking te stellen, dat door de tussentijdse vooruitgang van de techniek tot een onbegrijpelijk kleine omvang was gekrompen – maar sinds 1940 waren de gewoonten van de Groot-Duitse Radio op schokkende wijze veranderd. Direct na het inschakelen van het toestel weerklonk een hels lawaai, vaak onderbroken door onbegrijpelijk, volkomen onverstaanbaar geklets. Aan de inhoud veranderde tijdens de uitzending niets, alleen werden herrie en geklets steeds vaker afgewisseld. Ik herinner me dat ik minutenlang vergeefs probeerde het lawaai van het technische wonder te ontraadselen, en het toen ontsteld uitschakelde. Ik zat wel een kwartier onbeweeglijk, bijna als in shock, voordat ik besloot mijn radiopogingen vooreerst op te schorten. Uiteindelijk bleef ik dus aangewezen op de beschikbare voortbrengselen van de pers, die nooit als grootste prioriteit heeft gehad een waarachtige historische verkenning te bieden, ook vandaag de dag uiteraard niet.

Een eerste inventarisatie, die zonder twijfel onvolledig moest blijven, zag eruit als volgt:

1. De Turk was ons blijkbaar toch niet te hulp gekomen.

2. In het kader van de zeventigste verjaardag van de Operatie Barbarossa werd menigmaal bericht over juist dat aspect van de Duitse geschiedenis. Daarbij werd de gehele operatie negatief belicht. Er werd algemeen beweerd dat de veldtocht geen zege had opgeleverd, dat zelfs de hele oorlog niet was gewonnen.
3. Mij beschouwden ze inderdaad als dood. Men ging er nota bene van uit dat ik zelfmoord had gepleegd. Ik herinner me duidelijk dat ik die mogelijkheid in de kring van mijn getrouwen theoretisch heb besproken en zeker, er ontbrak in mijn herinnering een paar uur uit een beslist zware periode. Maar uiteindelijk hoefde ik maar naar mezelf te kijken om de feiten te erkennen.

Was ik soms dood?

Maar we weten wat we van onze kranten kunnen verwachten. De hardhorende noteert wat de blinde hem vertelt, de dorpsgek corrigeert het en de collega's van de andere persconcerns schrijven het over. Ieder verhaal wordt weer overgoten met hetzelfde verschaalde leugenachtige aftreksel en vervolgens krijgt het nietsvermoedende volk het 'heerlijke' brouwsel geserveerd. Al was ik in dit geval beslist bereid om enige consideratie te hebben. Het komt zo weinig voor dat het lot op een dergelijke opmerkelijke wijze in zijn eigen raderwerk ingrijpt, dat het zelfs voor de knapste koppen moeilijk te begrijpen moet zijn, laat staan voor de doorsnee-vertegenwoordigers van onze zogenaamde opiniebladen.

4. Maar wat alle andere feiten betrof, was het aan te raden het brein te voorzien van de maag van een wild zwijn. De foute inschattingen van de pers, uit argeloosheid of boos opzet begaan, op militair, militair-historisch en politiek terrein en in het algemeen op het terrein van welk onderwerp ook tot en met de economie, moesten worden genegeerd, anders werd een denkend mens gewoon krankzinnig bij het zien van zo veel gedrukte domheid.
5. Of kreeg een maagzweer, zo goddeloos afgestompt kladderden de door syfilis gedegeneerde geesten van de hetzepers

- hun bij elkaar gefantaseerde wereldbeeld neer, kennelijk bevrijd van alle controle door de staat.
6. Het Duitse Rijk leek plaats te hebben gemaakt voor een zogenaamde 'Bondsrepubliek', waarvan de leiding zo te zien ressorteerde onder een vrouw (de 'bondskanselier'), maar eerder ook aan anderen toevertrouwd was geweest.
 7. Er waren weer partijen plus het daarmee onvermijdelijk gepaard gaande onproductieve geharrewar. De vrijwel onuitroeibare sociaaldemocratie hield opnieuw behoorlijk huis over de rug van het zwaar beproefde Duitse volk, terwijl andere clubs weer op hun eigen wijze op de rijkdom van het volk parasiteerden, maar de waardering voor hun 'werk' – en dat is verbluffend – bleef zelfs in de anders zo welgezinde leugenpers grotendeels achterwege. Activiteiten van de NSDAP vonden daarentegen niet meer plaats, het zou kunnen dat de zegevierende mogendheden, voor wie een nederlaag in het verleden niet uit te sluiten was geweest, het partijwerk hadden bemoeilijkt, als ze de organisatie al niet naar de illegaliteit hadden verdreven.
 8. De *Völkischer Beobachter* was niet overal te krijgen, de kiosk van de kennelijk toch uiterst liberale krantenventer verkocht hem niet, en er lag bij hem eigenlijk geen enkele Duits-nationaal georiënteerde publicatie uitgesteld.
 9. Het rijksg gebied leek duidelijk verkleind, terwijl de omliggende staten wel voor het grootste deel dezelfde waren gebleven, zelfs Polen zette zijn tegennatuurlijke bestaan kennelijk ongehinderd voort, gedeeltelijk zelfs op voormalig gebied van het Rijk! Ondanks al mijn nuchterheid kon ik hier een zekere woede niet meteen onderdrukken en ik riep in het nachtelijke donker van de kiosk uit: 'Dan had ik de hele oorlog beter kunnen vergeten!'
 10. De rijksmark was geen betalingsmiddel meer, hoewel het door mij nagestreefde plan hem in heel Europa tot geldig betaalmiddel te verheffen kennelijk door anderen was uitgewerkt, vermoedelijk een paar naïeve dilettanten van de kant van de zegevierende mogendheden. Vordering en wer-

den in ieder geval momenteel betaald in een kunstmunteenheid genaamd 'euro', die zoals mocht worden verwacht met het grootst mogelijke wantrouwen werd bekeken. Wie er ook voor verantwoordelijk was geweest, dat had ik hem met een wel kunnen vertellen.

11. Er leek een soort gedeeltelijke vrede te heersen, maar de Wehrmacht was net als voorheen in oorlog, ook al heette het leger intussen Bundeswehr en bevond het zich in een benijdenswaardige situatie, ongetwijfeld door technische vooruitgang veroorzaakt. Als ik de gepubliceerde aantallen mocht geloven, konden we uitgaan van een in het veld vrijwel niet te verwonden Duitse soldaat, en traden verliezen alleen nog sporadisch op. U kunt zich mijn verdriet voorstellen toen ik met een klacht op de lippen aan mijn eigen tragische lot dacht, aan de bittere nachten in de Führerbunker, diepbedroefd tobkend boven de kaarten in mijn stafkamer, worstelend met de vijandige wereld en met het noodlot: destijds bloedden aan de verschillende fronten nog meer dan vierhonderdduizend soldaten dood, en dat alleen al in januari 1945 – terwijl ik Eisenhowers legers met die fabelachtige troepen van vandaag zonder twijfel de zee in had gedreven en Stalins horden in de Oeral en de Kaukasus binnen een paar weken als maden had vertrappt. Dit was een van de weinige goede berichten die me bereikten: met die nieuwe Wehrmacht kon de toekomstige verovering van *Lebensraum* in het noorden, oosten, zuiden en westen volgens mij nauwelijks minder succesvol worden dan met de oude. De oorzaak daarvan leek overigens een hervorming te zijn die onlangs was doorgevoerd door een jonge minister, van het formaat van een Von Scharnhorst, die echter door kuiperijen van even afgunstige als bekrompen universitaire geleerden het veld had moeten ruimen. Het leek vandaag wel net zo toe te gaan als destijds aan de Academie van Schone Kunsten in Wenen, waar ik in de dagen van weleer mijn ontwerpen en tekeningen hoopvol gestemd had ingeleverd: geborneerde geesten remmen door nijd verteerd

nog altijd het nieuwe, onbevreesd pralende genie af, omdat ze niet kunnen verdragen dat diens schittering hun eigen kwijnende meelijwekkende lichtje zo deprimerend duidelijk in glans overtreft.

Nu ja.

Deze algemene, voor mij nog bijzonder onwennige omstandigheden in aanmerking genomen, kon ik toch niet ontevreden vaststellen, dat er althans vooralsnog geen onmiddellijk gevaar dreigde, hoewel er natuurlijk onverkwikkelijkheden waren. Zoals het een creatieve geest betaamt, was ik de laatste tijd gewoon lang te werken, maar ook lang te rusten om mijn normale frisheid en reactiesnelheid te kunnen behouden. De krantenventer was echter gewoon al bij het krieken van de dag zijn kiosk te openen, zodat ik, terwijl ik mijn studie vaak tot ver in de vroege uurtjes had voortgezet, vanaf dat moment van de dag niet meer op verfrissende slaap kon rekenen. Daar kwam dan nog bij dat de man 's morgens al een gewoonweg enerverende behoefte aan praten had, terwijl ik er op dat tijdstip normaal gesproken even behoefte aan heb mezelf terug te vinden. Al de eerste ochtend kwam hij gewoonweg zwierig de kiosk binnen met de uitroep: 'En, mijn Führer, hoe hebt u geslapen?'

En tegelijk trok hij zonder het minste uitstel het verkoopluk open, waarop een bijzonder schel en verblindend licht de kiosk binnenviel. Ik kreunde, kneep mijn gepijnigde ogen dicht en had moeite de omstandigheden van mijn verblijf hier in mijn herinnering terug te roepen. In de Führerbunker was ik niet, dat stond me meteen in alle duidelijkheid voor ogen. Anders had ik die onbehouden vent meteen standrechtelijk kunnen laten neerschieten. Deze ochtendterreur was onloochenbaar je reinste ondermijning van de militaire moraal. Maar ik hield me in, besepte in welke situatie ik zat, hield me zelfs kalmerend voor dat die malloot vanwege zijn broodwinning ook geen alternatief had en het met zijn lompe manier van doen waarschijnlijk zelfs goed met me voor dacht te hebben.

‘Aan de slag,’ kreet de venter, ‘kom, help eens even!’ En daarbij duidde hij met een knik op een aantal verrijdbare tijdschrifthouders, waarvan hij de eerste al naar buiten duwde.

Zuchtend en steunend kwam ik overeind om vermoeid gevolg te geven aan zijn wens. Het was wel paradoxaal: eergisteren verschoof ik nog het Twaalfde Leger, vandaag rekken. Mijn blik viel op de nieuwste uitgave van *Wild und Hund*. Sommige dingen bestonden dus nog. En ook al ben ik nooit een hartstochtelijk jager geweest, ik heb er integendeel altijd veeleer kritisch tegenover gestaan, toch overviel me op dat ogenblik even het verlangen los te breken uit dit merkwaardige dagelijkse leven en met een hond door de natuur te zwerven, in de natuur het ontstaan en vergaan van de wereld oog in oog met het geschapene te volgen... Ik rukte me uit mijn mijmeringen los. Binnen een paar minuten richtten we gezamenlijk zijn kiosk in voor de verkoop. De venter haalde er twee klapstoelen uit en zette ze voor het huisje in de zon. Hij bood me een plaats aan, viste een pakje sigaretten uit zijn hemdzak, schudde een paar sigaretten uit de opening en hield me het pakje voor.

‘Ik rook niet,’ zei ik en ik schudde mijn hoofd, ‘maar toch bedankt.’

Hij nam een sigaret, stak die in zijn mond, haalde een aansteker uit zijn zak en gaf zichzelf vuur. Hij zoog de rook naar binnen, blies die genietend uit en zei: ‘Ahhh – en nu een kop koffie! Voor u ook een? Als u ervan houdt, tenminste – ik heb hier alleen poederkoffie.’

Dat was geen verrassing. Natuurlijk blokkeerde de Engelman zoals vroeger de zeewegen, een probleem dat ik genoegzaam had ‘mogen’ leren kennen, en het was alleen maar begrijpelijk dat het te veel van de nieuwe rijksleiding, van wat voor aard of naam ook, gevergd moet zijn geweest – en nog steeds was – om daar tijdens mijn afwezigheid een oplossing voor te vinden. De dappere Duitse bevolking, die zoveel leed kon verdragen, moest het dus al lange tijd met surrogaatmiddelen doen. *Muckefuck* werd de surrogaatkoffie toen wel genoemd, en ik moest meteen weer aan de mierzoete reep van geperst koren denken, die hier noodge-

dwongen als amateur de rol van het goede Duitse brood speelde. En de beklagenswaardige krantenventer schaamde zich voor zijn gast omdat hij in de wurggreep van die Britse klaplopers de mensheid niets beters kon aanbieden. Het was welhaast stuitend. Een golf van aandoening welde in me op.

‘U kunt er niets aan doen, beste man,’ zei ik sussend, ‘ik houd toch niet zo van koffie. Maar u doet me een plezier met een glas water.’

Zo bracht ik mijn eerste ochtend in deze merkwaardige nieuwe tijd door aan de zijde van de rokende krantenventer, in het vaste voornemen de bevolking zo lang te bestuderen en nieuwe kennis op te doen uit hun gedrag tot de venter mogelijk op basis van de relaties die hij had genoemd inderdaad een kleine bezigheid voor me kon regelen.

De eerste uren bij de kiosk waren voor de eenvoudige arbeiders en de gepensioneerden. Ze praatten niet veel, kochten rookwaar, of de ochtendkrant, vooral een krant met de naam *Bild* was heel geliefd, juist bij de ouderen, en ik nam aan dat het kwam doordat de uitgever de voorkeur gaf aan een ongekend groot lettertype, zodat ook mensen met slechte ogen het niet zonder informatie hoefden te stellen. Een uitstekend idee, moest ik in stilte toegeven, waaraan de vlijtige Goebbels niet eens had gedacht – een maatregel waarmee we ongetwijfeld nog meer enthousiasme bij die bevolkingsgroepen hadden kunnen wekken. Met name de ouderen in de Volkssturm toonden in de laatste door mij beleefde dagen van de oorlog een gebrek aan bezieling, aan offerbereidheid en aan wil om tot de laatste man vol te houden. Wie had kunnen denken dat zulke eenvoudige middelen als een groter lettertype zo veel effect sorteerden?

Aan de andere kant was er de papierschaarste. Die Funk was alles bij elkaar genomen toch een ongeneeslijke sukkel geweest.

Mijn aanwezigheid voor de kiosk leidde gaandeweg tot de eerste problemen. Weliswaar was er zo nu en dan, met name bij jonge arbeiders, wat vrolijkheid, maar vaker ook erkenning, die met de woorden ‘koel’ en ‘hip’ werd uitgedrukt, onbegrijpelijke

woorden, dat wel, maar uit de gezichtsuitdrukkingen kon ik onmiskenbaar respect opmaken.

‘Goed, hè,’ zei de krantenventer tegen een klant, ‘er is geen verschil te zien, of wel?’

‘Nee,’ zei de klant, een arbeider van een jaar of vijftientig, en hij vouwde zijn krant dubbel. ‘Maar mag dat eigenlijk wel?’

‘Wat?’ vroeg de venter.

‘Nou, dat uniform.’

‘Wat is er aan te merken op de Duitse soldatenrok?’ vroeg ik achterdochtig en ook met een lichte ergernis in mijn stem.

De klant lachte, vermoedelijk om me te sussen.

‘Hij is echt goed. Nee, ik bedoel, u doet het voor uw werk, maar hebt u er geen bijzondere vergunning voor nodig als u dat uniform voortdurend in de openbaarheid aanhebt?’

‘Nou nog mooier!’ diende ik hem verontwaardigd van repliek.

‘Ik bedoel alleen maar,’ zei hij een beetje geïntimideerd, ‘vanwege de constitutie...’

Dat zette me aan het denken. Hij bedoelde het niet kwaad en de constitutie van mijn uniform was inderdaad niet geweldig.

‘Goed, het is een beetje smerig,’ gaf ik wat mismoedig toe, ‘maar zelfs smerig is het soldatenpak altijd nog eervoller dan alle schone rokkostuums van de leugenachtige diplomatie bij elkaar!’

‘Waarom zou het verboden zijn?’ vroeg de krantenventer nuchter. ‘Der zit toch geen hakenkruis op.’

‘Wat heeft dat nou weer te betekenen?’ schreeuwde ik kwaad. ‘U zult toch ook zo wel weten tot welke partij ik behoor!’

De klant nam hoofdschuddend afscheid. Toen hij weg was, vroeg de krantenventer me weer te gaan zitten en begon rustig tegen me te praten.

‘Hij heeft niet helemaal ongelijk,’ zei hij vriendelijk. ‘De klanten kijken ook al vreemd op. Ik weet natuurlijk dat u uw werk heel serieus neemt. Maar kunt u echt niet iets anders aantrekken?’

‘Moet ik mijn leven, mijn werk, mijn volk verloochenen? Dat kunt u niet van me vergen,’ zei ik en ik sprong weer overeind. ‘Ik zal dit uniform dragen tot mijn laatste snik. De slachtoffers van de beweging zal ik niet als een verfoeilijke verrader een tweede

keer met een dolkstoot in de rug vallen, zoals Brutus bij Caesar deed...'

'Moet u eigenlijk de hele tijd meteen een heel blik opentrekken?' zei de krantenventer nu ook enigszins verbolgen. 'Het gaat niet alleen om het uniform...'

'Maar?'

'Het ding stinkt. Ik weet niet waar u het van heeft gemaakt, maar hebt u er oude vodden van pompbediendes in verwerkt of zo?'

'In het veld kan een eenvoudige voetknecht ook geen schone rok aantrekken, en ik zal niet ten prooi vallen aan de decadentie van mensen die het zich achter het front gemakkelijk maken.'

'Dat kan wel wezen, maar u moet aan uw programma denken!'

'Hoezo?'

'Nou, u wilt toch een programma aan de man brengen, of niet?'

'Ja, en?'

'Hebt u er weleens over nagedacht wat er gebeurt als er hier echt eens een paar mensen langskomen die u willen leren kennen? En dan staat u daar te stinken, zodat iemand niet eens een sigaret durft op te steken.'

'Maar u durfde het toch wel', antwoordde ik. Aan mijn woorden ontbrak echter de gewone scherpte, omdat zijn argumenten me ondanks mezelf overtuigden.

'Ik ben nu eenmaal moedig', zei hij lachend. 'Kom, ga gauw naar huis en haal een paar andere bullen.'

Daar had je het weer, het ellendige woonprobleem.

'Ik heb u toch gezegd dat het op het moment lastig is.'

'Ja, maar uw ex is nu misschien toch aan het werk. Of ze is boodschappen aan het doen. Waarom doet u zo moeilijk?'

'Nou ja,' zei ik aarzelend, 'het is een heel probleem. De woning...' Ik zat nu werkelijk wel een beetje om argumenten verlegen. Het was dan ook een vernederende situatie.

'Hebt u soms geen sleutel?'

Ik moest nu zelfs even lachen om zoveel naïviteit. Ik wist niet eens of er wel een sleutel van de Führerbunker bestond.

‘Nee, ehm, hoe zal ik het zeggen: het contact is zo’n beetje... ehm, verbroken... nu.’

‘Hebt u een contactverbod?’

‘Ik kan het zelf niet echt verklaren,’ zei ik, ‘maar zoiets is het inderdaad.’

‘Maar die indruk wekt u helemaal niet,’ zei hij wat terughoudend. ‘Wat hebt u uitgehaald?’

‘Ik weet het niet,’ zei ik naar waarheid, ‘ik herinner me niets van wat er in de tussentijd is gebeurd.’

‘U maakt op mij in ieder geval geen gewelddadige indruk,’ zei hij peinzend.

‘Nou,’ zei ik en ik fatsoeneerde met mijn hand mijn scheiding, ‘ik ben natuurlijk soldaat...’

‘Ja, goed, u bent soldaat,’ zei de krantenventer. ‘Laat ik u nog een voorstel doen. Omdat u goed bent en omdat ik geloof in bezetenen zoals u.’

‘Natuurlijk,’ bevestigde ik zijn woorden, ‘net als ieder verstandig mens. Men moet zijn doelen met alle kracht nastreven, ja, als een bezetene. Het slappe, leugenachtige compromis is de wortel van alle kwaad en...’

‘Oké,’ onderbrak hij me, ‘dus nu even luisteren. Ik neem morgen een paar oude kleren van me mee. U hoeft me niet te bedanken, ik ben de laatste tijd wat aangekomen, ik krijg de knopen niet meer dicht,’ en daarbij keek hij ontevreden naar zijn buik, ‘maar u passen ze denk ik wel. Gelukkig werkt u niet als Göring.’

‘Waarom zou ik dat doen?’ vroeg ik geïrriteerd.

‘En dan breng ik uw uniform meteen naar de stomerij...’

‘Het uniform geef ik niet af!’ zei ik onverbiddeijk en nadrukkelijk.

‘Goed,’ zei hij en hij zag er opeens een beetje afgemat uit, ‘dan brengt u zelf uw uniform naar de stomerij. Maar dat ziet u toch wel in? Dat het een keer schoongemaakt moet worden?’

Ik werd als een klein kind behandeld, het was stuitend. Maar dat zou doorgaan, dat was wel duidelijk, zolang ik er zo smerig als een kind bij liep. Dus knikte ik.

‘Alleen met uw schoenen wordt het lastig’, zei hij. ‘Wat hebt u voor maat?’

‘43’, zei ik berustend.

‘Dan zijn die van mij u te klein’, zei hij. ‘Maar ik bedenk wel iets.’

Ik kan me goed voorstellen dat de lezer zich op dit punt of misschien op andere punten begint te verbazen over de snelheid waarmee ik me aan de feiten van de nieuwe situatie aanpaste. Dat kan ook helemaal niet anders, omdat de lezer, die tijdens mijn afwezigheid jarenlang, decennialang de vervormde marxistische geschiedenisopvattingen met democratische soeplepels tegelijk over zich heen kreeg, nu zwemt in de bouillon en zijn blik nauwelijks boven de rand van zijn eigen bord kan tillen. Ik wil de eerlijke arbeider, de brave boer hier dan ook geen enkel verwijt maken. Hoe kan de eenvoudige man zich ertegen verzetten als al die vermeende deskundigen en geleerden van twijfelachtig allooi in hun zogenaamde kennistempels vanaf een hoge kathedre zes decennia lang verkondigen dat de Führer dood is? Wie kan het de man kwalijk nemen als hij tijdens zijn dagelijkse strijd om te overleven de kracht niet vindt om te zeggen: ‘En waar is die dode Führer dan? Waar ligt hij dan? Laat hem eens zien!’

En dat geldt evenzeer voor de vrouw.

Maar als de Führer dan weer is waar hij altijd al is geweest, namelijk in de rijkshoofdstad, wordt er te veel ineens van het volk gevergd en is de verwarring natuurlijk even groot als de verbazing over zijn aanwezigheid. En het zou volkomen begrijpelijk zijn geweest als ook ik dagen, zelfs weken perplex was geweest, als het ware verlamd door het onbegrijpelijke. Maar het lot heeft gewild dat ik anders ben. Dat ik tijdig de mogelijkheid kreeg me door inspanning en ontbering tijdens harde, leerzame jaren een verstandige mening te vormen, een mening die theoretisch werd gesmeed, maar op het harde slagveld van de praktijk werd gestaald tot een volmaakt wapen, een mening die vanaf dat moment mijn latere ontwikkeling en werk vrijwel onveranderd heeft bepaald – en die ook nu geen nieuwerwetse of lichtvaardige toevoegingen

nodig had, maar mij integendeel oud en tegelijk nieuw inzicht verschafte. En zo werd ik juist door die Führergedachte uiteindelijk losgerukt uit mijn vruchteloze zoektocht naar verklaringen.

Ik was tijdens een van de eerste nachten onrustig steeds weer op mijn stoel gaan verzitten, slapeloos na al het inspannende lezen en piekerend over mijn harde lot, toen er opeens een inzicht door me heen flitste. Ik kwam met een ruk overeind, mijn ogen waren door die ingeving opengesperd en ze beloerden de grote glazen potten met veelkleurig suikergoed en allerlei andere waren. Het was, zo stond voor mijn innerlijk oog als een paal boven schemerig water, het lot zelf geweest dat hier met ondoorgrondelijke hand in de loop van de gebeurtenissen had ingegrepen. Ik sloeg met mijn vlakke hand tegen mijn voorhoofd, het was zo overduidelijk dat ik mezelf voor stomkop uitschold omdat ik het niet eerder had begrepen. Temeer omdat het lot niet voor het eerst het roer naar zich toe had getrokken. Was het niet in 1919, op het dieptepunt van de Duitse ellende, net zo gegaan? Was er toen geen onbekende korporaal uit de loopgraaf omhooggeklommen? Was er toen niet ondanks de beklemming van een kleingeestig, uiterst kleingeestig milieu onder al die mensen, al die hopeloze mensen een redenaarstalent opgedoken, uitgerekend daar waar het juist niet werd vermoed? Was er in dit talent niet ook een opmerkelijke schat aan kennis en ervaring aan de dag getreden, die was verzameld in de bitterste Weense dagen en ontstaan uit een onstiltbare weetgierigheid, waardoor de opgroeiende jongeman vanaf zijn vroegste jeugd met zijn pientere verstand alles opzoog wat met geschiedenis en politiek samenhang? Uiterst waardevolle kennis, schijnbaar toevallig opgeslagen, maar in werkelijkheid door de voorzienigheid zorgzaam kruimel voor kruimel in één enkele man bijeengebracht? En had niet die ene, nietige korporaal, op wiens eenzame schouders miljoenen hun hoop torenhoog hadden gevestigd, had niet hij de ketenen van Versailles en de Volkenbond verbroken en met door de goden verleend gemak standgehouden in de hem opgedrongen strijd met de Europese legers, tegen Frankrijk, tegen Engeland, tegen Rusland, had deze zogenaamd slechts matig ontwikkelde man het vaderland niet tegen het een-

drachtige oordeel van alle zogenaamde vaklieden in naar de hoogste toppen van de roem geleid?

Ik, om precies te zijn.

Elke afzonderlijke gebeurtenis, zo weerklonk het in stilte in mijn oren, elk afzonderlijk feit destijds was op zich al onwaarschijnlijker geweest dan alles wat me de laatste twee, drie dagen was overkomen. Messcherp sneed mijn blik nu door het donker, tussen een stopfles met lolly's en een met zuurtjes door, waar het heldere maanlicht nuchter als een ijskoude fakkel mijn gedachteflits bescheen. Zeker, een eenzame krijger die een heel volk uit een moeras van dwaalwegen wegvoerde, zo'n wonderbaarlijke begaafdheid, dat kon natuurlijk voorkomen, eens in de honderd of tweehonderd jaar. Maar wat moest het lot als die kostbare troef al was uitgespeeld? Als het in het beschikbare materiaal geen mens kon vinden aan wie het de nodige tegenwoordigheid van geest kon toekennen?

Dan moest het lot hem goedschiks of kwaadschiks uit de stokaarten van het verleden overhevelen naar het heden.

En ook al was er zonder twijfel een soort wonder voltrokken, het was niet te vergelijken met de veel moeilijker opgave om uit de beschikbare voorraad minderwaardig blik een nieuw scherp zwaard voor het volk te smeden. En terwijl deze inzichten met hun lucide helderheid mijn rusteloze gedachten begonnen te kalmeren, steeg er al weer een nieuwe bezorgdheid op in mijn nu klaarwakkere borst. Want mijn gevolgtrekking leidde gelijk tot een tweede, een als het ware ongenode gast: als het lot genoodzaakt was tot een dergelijke – laten we het beestje maar bij de naam noemen – goocheltruc, dan moest de situatie, ofschoon die op het eerste gezicht vrij rustig had geleken, in werkelijkheid nog rampzaliger zijn dan toen.

En het volk in des te groter gevaar!

Op dat ogenblik ging mij een helder licht op, schel als fanfaregeschal, en ik werd me ervan bewust dat het nu niet meer het moment was om tijd aan academische overwegingen te verspillen, of weg te zakken in kleingeestig getob over het 'hoe' en het 'of', terwijl het 'waarom' en het 'dat' verreweg wezenlijker waren.

Er was echter nog één vraag te beantwoorden: waarom ik? Als er toch zo vele groten in de Duitse geschiedenis op een tweede gelegenheid wachtten om hun volk naar nieuwe roem te leiden?

Waarom geen Bismarck, geen Frederik de Grote?

Geen Karl?

Geen Otto?

Het antwoord op de vraag was na mijn eerdere overwegingen zo eenvoudig, dat ik bijna gevlid glimlachte. Want uit de bovenmenselijke opgave die hier op voltoering wachtte, kon blijken dat zelfs de dapperste mannen, Duitsers van grote en allergrootste signatuur, zo hun tekortkomingen hadden. Alleen, op zichzelf aangewezen, zonder partijapparaat, zonder regeringsmacht voor die opgave staan, dat kon slechts iemand worden toevertrouwd die al eens had bewezen dat hij een democratische augiasstal kon uitmesten. De vraag die ik nu moest beantwoorden luidde: wilde ik al die pijnlijke offers een tweede keer nog eens op me nemen? Kommer en gebrek op mijn brood krijgen en vol verachting moeten slikken? In een stoel de nacht doorbrengen naast een waterketel waarin overdag gewone runderworstjes ter consumptie werden verwarmd? En dat ter wille van een volk dat tijdens het gevecht voor zijn lotsbestemming zijn Führer al eens in de steek had gelaten? Hoe was dat toch precies in zijn werk gegaan met de aanval van de groep Steiner? Of met Paulus, die eerloze ploert?

Maar hier moest ik mijn verbittering een halt toeroepen en terechte toorn streng van blinde woede scheiden. Zoals het volk achter de Führer staat, zo moet de Führer achter het volk staan. De eenvoudige voetknecht heeft onder de juiste leiding nog altijd het beste van zichzelf gegeven, hem valt niet het verwijt te maken dat hij niet trouw het vijandelijke vuur in marcheert, wanneer laf en zijn plicht verzakend generaalsgespuis hem het eerlijke soldatenwerk onder de laarzen wegcapituleert.

‘Ja!’ riep ik daarom het duister van de kiosk in. ‘Ja! Ik wil! En ik zal! Ja, ja en nog eens ja!’

De nacht antwoordde met zwarte stilte. Toen was er niet ver weg een eenzame schreeuwer te horen: ‘Dat zeg ik! Allemaal zakken!’

Het had een waarschuwing moeten zijn. Maar als ik toen al had geweten van alle inspanningen, van de bittere opofferingen die ik me in het vervolg moest getroosten, van de zware kwellingen in de ongelijke strijd – had ik mijn eed alleen maar nog krachtiger en twee keer zo luid afgelegd.

De eerste stappen vielen me al zwaar. Het was geen kwestie van een gebrek aan kracht, maar ik had het gevoel dat ik er in die geleende kleding uitzag als een idioot. Broek en hemd gingen nog net. De venter had een schone blauwe katoenen broek voor me meegebracht, die hij 'dsjiens' noemde, met daarbij een schoon roodgeruit katoenen hemd. Ik had eigenlijk meer op een pak met een hoed gerekend, maar toen ik de krantenventer eens nader in oenschouw nam, moest ik dat achteraf als een illusie afdoen. Die man droeg in zijn eigen kiosk geen pak en voor zover ik had kunnen zien waren zijn klanten ook niet erg burgerlijk gekleed. Hoeden, dit zij alleen volledigheidshalve opgemerkt, waren nu kennelijk algemeen onbekend. Ik besloot het geheel met eigen middelen zo veel mogelijk waardigheid te verlenen door het hemd niet volgens zijn merkwaardige ideeën gewoon los over de broek te dragen, maar het integendeel zo ver mogelijk in mijn broeksband te schuiven. Met mijn koppelriem lukte het me de iets te wijde, maar strak omhooggetrokken broek vast te zetten zoals het hoorde. Vervolgens gespte ik mijn riem over mijn rechterschouder. Het geheel leek weliswaar niet op een Duits uniform, maar ik wekte zo toch in ieder geval de indruk van een man die zich fatsoenlijk wist te kleden. De schoenen bleven evenwel een probleem.

Bij gebrek aan andere bekenden met de juiste maat, verzekerde de krantenventer me, had hij van een opgroeiende neef een bizar paar meegenomen, waarbij het echter de vraag was of je dit schoenen kon noemen. Ze waren wit, reusachtig groot, met enorme zolen, waardoor je er als een circusclown bij liep. Ik moest me erg inhouden om de venter die spotschoenen niet naar zijn stompzinnige hoofd te gooien.

‘Die doe ik niet aan,’ zei ik nadrukkelijk, ‘daarmee zie ik eruit als een domme august.’

Hij maakte enigszins gekwetst een opmerking die erop neerkwam dat hij het ook niet eens was met de manier waarop ik het hemd droeg, maar dat vergaf ik hem. De broekspijpen trok ik strak tegen mijn kuiten en de dsjienspijpen schoof ik in mijn laarzen.

‘Dus u wilt er met alle geweld niet uitzien als een gewoon mens?’ vroeg de krantenventer.

‘Wat zou er van mij geworden zijn als ik alles altijd zo had gedaan als die zogenaamde gewone mensen?’ vroeg ik. ‘En van Duitsland?’

‘Hm,’ de krantenventer was al weer verzoend en hij stak een nieuwe sigaret op, ‘zo kun je het ook zien.’

Hij vouwde mijn uniform op en schoof het in een interessante zak. Opvallend was niet alleen het materiaal, een soort heel dunne kunststof, duidelijk veel degelijker en soepeler dan papier. Interessant was ook de opdruk: *Media Markt* stond erop, zo te zien had de zak eerst als verpakking voor de gekkenkrant gediend die ik onder dat parkbankje had gezien. Het bleek dat de krantenventer in wezen een uiterst verstandige man was – de nuttige zak had hij bewaard, maar de zwakzinnige inhoud weggegooid. De krantenventer duwde de zak in mijn handen, beschreef me de weg naar de stomerij en zei vrolijk: ‘Veel plezier!’

En dus ging ik op weg, zij het niet direct naar de stomerij. Mijn weg voerde eerst terug naar het stuk grond waarop ik wakker was geworden. Ondanks al mijn onversaagdheid kon ik niet ontkennen dat ik de vage hoop koesterde dat er misschien toch nog iemand van toen met me mee was gekomen naar het nu. Ik vond de bekende parkbank waarop ik de eerste keer had zitten uitrusten, stak heel voorzichtig de straat over en sloeg tussen de gebouwen door de weg in naar het braakliggende veldje. Het was laat op de ochtend en het was daar nu stil. De Hitlerjongens speelden niet, ze zaten misschien te leren. Het stuk grond was leeg. Met de tas in mijn hand liep ik aarzelend naar de nog nauwelijks bestaande plas waarnaast ik wakker was geworden. Alles was stil, zo stil als het

in een grote stad althans kon zijn. Er was zacht verkeerslawaaï te horen, maar ook een hommel.

‘Psst,’ zei ik, ‘psst!’

Er gebeurde niets.

‘Bormann’, riep ik nu zachtjes. ‘Bormann! Bent u hier ergens?’

Een windvlaag stoof over het landje, een leeg blikje rammelde tegen een ander blikje aan. Verder bewoog er niets.

‘Keitel?’ riep ik nu. ‘Goebbels?’

Maar niemand gaf antwoord. Goed dan. Het was zelfs beter zo. De sterke man is het machtigst als hij alleen is. Net als voorheen was dat ook van toepassing op dit moment, nu meer dan ooit. Alles stond me nu duidelijker voor ogen. Alleen moest ik het volk redden. Alleen de aarde en alleen de mensheid. En de eerste schrede op de weg van het lot voerde naar de stomerij.

Met de zak in mijn hand keerde ik nu vastbesloten terug naar de oude schoolbank, waar ik de kostbaarste lessen van mijn leven had opgedaan: de straat. Opmerkzaam rondkijkend vervolgde ik mijn weg, ik vergeleek de huizenrijen met de straten van vroeger, keurde, woog, wikte en waagde. Een eerste inventarisatie viel heel positief uit: het land, of althans de stad, wekte de indruk vrij van puin, opgeruimd te zijn en kon in zijn geheel als een bevredigende vooroorlogse situatie worden gekenschetst. De nieuwe volkswagenen waren kennelijk betrouwbaar, reden stiller dan vroeger, zij het dat ze esthetisch gezien niet bij iedereen in de smaak vielen. Wat echter meteen duidelijk in het oog sprong, was het irritante gekladder op werkelijk alle muren. De techniek was me natuurlijk bekend, destijds in Weimar al hadden communistische handlangers hun bolsjewistische kletskoek overal op gekloddert. En niet in de laatste plaats had ikzelf daarvan geleerd. Maar destijds waren de leuzen van beide kanten tenminste nog leesbaar. Ik stelde nu vast dat grote aantallen boodschappen, die de geestelijke vader kennelijk belangrijk genoeg achtte om daarmee de gevels van brave burgers te ontsieren, gewoon niet te ontcijferen waren. Ik kon alleen maar hopen dat het aan de slechte opleiding van indien mogelijk links gespuis lag, maar omdat de leesbaarheid van de boodschappen naarmate ik mijn weg voortzette maar geen

verandering bleek te ondergaan, moest ik aannemen dat er misschien ook belangrijke mededelingen als ‘Duitsland ontwaak’ of ‘Sieg heil’ achter verborgen waren. Bij het zien van dergelijk dilettaantisch werk kookte ik vanbinnen meteen van ontzaglijke woede. Hier ontbrak overduidelijk de leidende hand, de strakke organisatie. Het was temeer ergerlijk omdat veel van die opschriften voor een deel zelfs met veel kleur en zichtbare inspanning waren vervaardigd. Of was er tijdens mijn afwezigheid een apart schrift voor politieke leuzen ontwikkeld? Ik besloot de zaak tot op de bodem uit te zoeken en liep op een dame af die een kind aan de hand had.

‘Neem me niet kwalijk dat ik u stoer, mevrouw’, zei ik tegen haar en ik wees met mijn vrije hand op een willekeurig muurop-schrift. ‘Wat staat daar?’

‘Hoe moet ik dat weten?’ vroeg de dame en ze schonk me een eigenaardige blik.

‘Dus u vindt het ook een eigenaardig schrift?’ vroeg ik verder.

‘Ja, het schrift ook wel’, zei de dame aarzelend en ze trok toen haar kind verder. ‘Maar bent u wel in orde?’

‘Maakt u zich niet ongerust,’ zei ik, ‘ik ga alleen even snel naar de stomerij.’

‘Ga liever naar de kapper!’ riep de vrouw.

Ik keek opzij, boog me over de autoruit van een nieuwerwetse automobiel en nam mijn gelaat op. De scheiding was weliswaar niet kaarsrecht, maar goed genoeg en mijn snor zou over een paar dagen wel wat bijgeknipt moeten worden, maar vooreerst was een bezoek aan de kapper voor het verloop van de oorlog niet van doorslaggevend belang. Strategisch was het waarschijnlijk het beste, overwoog ik nu ik er toch aan dacht, om me de volgende dag of avond eens grondig te wassen. En zo ging ik weer op weg, langs de alom aanwezige muurpropaganda, die daar evengoed in Chinese lettertekens had kunnen staan. Wat me echter eveneens opviel, was dat de bevolking op bewonderenswaardig grote schaal met volksontvangers was uitgerust. Aan veel ramen waren radarschotels bevestigd die ongetwijfeld voor radio-ontvangst bestemd waren. En als het me nu zou lukken om voor de radio te spreken,

moest het winnen van nieuwe, overtuigde volksgenoten niet zo moeilijk zijn. Had ik niet tevergeefs naar een radioprogramma geluisterd, dat klonk alsof de tekens die hier zo onbegrijpelijk tegen de muur waren gesmeerd, door dronken musici werden gespeeld en door lallende sprekers voorgelezen? Ik hoefde alleen maar verstaanbaar Duits te spreken, dat zou voldoende zijn – een peulenschil. Ik stapte zwierig, vol vertrouwen door en op korte afstand zag ik al het bord van een ‘Snelservice Stomerij Yilmaz’.

Dat was ietwat onverwacht.

Zeker, al die kranten waren al een indicatie geweest van het bestaan van een Turks lezerspubliek, al was in het ongewisse gebleven hoe het had kunnen ontstaan. En onderweg was me inderdaad hier en daar wel een voorbijganger opgevallen wiens arische afstamming op zijn zachtst gezegd niet pas vier of vijf generaties terug twijfelachtig leek, maar al de laatste vijftien minuten. En ook al was niet helemaal duidelijk in welke functie die rasvreemdelingen hier werkten, leidinggevend leek hun bedrijvigheid niet. Ook om die reden was de hele overname van een middenstandsbedrijf tot en met de naamgeving dan ook moeilijk voorstelbaar, en zelfs om redenen van economische propaganda was volgens mijn ervaring niet echt te vatten waarom een ‘Snelservice’ met de naam Yilmaz moest worden gedoopt. Sinds wanneer stond een ‘Yilmaz’ voor schone hemden? Een ‘Yilmaz’ stond hoogstens voor het min of meer bevredigend functioneren van een aftandse ezelskar. Een alternatieve stomerij was alleen nergens te zien. En het was niet in de laatste plaats van belang de politieke tegenstander door snelheid onder druk te zetten. Wat dat betreft had ik inderdaad behoefte aan bliksemsnelle service. Bekropen door aanzienlijke twijfel marcheerde ik naar binnen.

Ik werd door een vals klinkend klokkenspel begroet. Het rook er naar schoonmaakmiddel, het was er warm, duidelijk te warm voor een katoenen hemd, maar de voortreffelijke uniformen van het Afrikakorps waren op het moment helaas niet te krijgen. Er was niemand in de winkel. Op de toonbank stond een bel zoals je die wel in hotels aantreft.

Er gebeurde niets.

Er was duidelijk huilerig oriëntaalse muziek hoorbaar, misschien dacht een Anatolische wasvrouw in een van de achterliggende werkruimtes met weemoed terug aan haar verre vaderland – een wonderlijke manier van doen voor iemand die het geluk had niet daar, maar in de hoofdstad van het Duitse Rijk te wonen. Ik keek naar de kledingstukken die achter de toonbank keurig in het gelid hingen. Ze waren gehuld in een transparante stof, die wel wat weg had van het materiaal waaruit mijn zak was gemaakt. Het leek erop of alles met dat spul werd omhuld. Ik had iets dergelijks al eens in een paar laboratoria gezien, maar IG Farben was de laatste jaren op dat gebied kennelijk aanzienlijk verder gekomen. Volgens mijn informatie was de fabricage van het materiaal voor het grootste deel afhankelijk van het bezit van aardolie en dus navenant kostbaar. Maar uit de manier waarop hier met kunststoffen werd omgesprongen en ook met auto's werd rondgereden, was af te leiden dat aardolie geen probleem meer leek te zijn. Had het Rijk misschien de Roemeense olievelden in handen weten te houden? Niet erg waarschijnlijk. Had Göring op vaderlandse bodem dan toch nieuwe bronnen gevonden? Een bittere lach welde in me op – Göring! Hij zou nog eerder goud in zijn neus vinden dan olie in Duitsland. De onbekwame morfinist! Wat zou er van hem zijn geworden? Het lag meer voor de hand dat men uitgeweken was naar andere hulpbronnen en...

‘Wachten u al lang?’

Een Zuid-Europese man met Aziatische jukbeenderen keek vanuit de achterliggende ruimte door een opening de winkelruimte in.

‘En behoorlijk!’ zei ik verbolgen.

‘Waarom niet bellen?’ Hij wees op de bel op de toonbank en sloeg er met zijn vlakke hand zachtjes op. De bel weerklonk.

‘Ik had *bier* gebeld!’ zei ik nadrukkelijk en ik deed de winkeldeur open. Het merkwaardig vals klinkende klokkenspel ging weer over.

‘Moet *bier* bellen!’ zei hij ongeïnteresseerd en hij sloeg nogmaals op de bel op de toonbank.

‘Een Duitser belt maar éénmaal’, zei ik geprikkeld.

‘Dan *bier*’, zei de stomerijman, een halfbloed van onduidelijke graad, en met zijn vlakke hand belde hij nog eens. Opeens had ik enorm veel zin de SA langs te sturen om zijn trommelvlies aan flarden te laten scheuren door zijn eigen bel. Of beter nog, allebei zijn trommelvliezen, dan kon hij zijn klanten in de toekomst uitleggen op welke plek ze bij binnenkomst moesten wuiven. Ik zuchtte. Het was bepaald ergerlijk om het zonder de eenvoudigste hulpcolleges te moeten stellen. De zaak moest wel wachten, tot er het een en ander in dit land weer was rechtgetrokken, maar in mijn achterhoofd begon ik al een lijst van volksgevaarlijke individuen op te stellen en ‘Stomerij Yilmaz’ stond hiermee helemaal bovenaan. Voorlopig bleef me niets anders over dan nijdig de bel op de toonbank buiten zijn bereik te zetten.

‘Zeg eens,’ vroeg ik bars, ‘maakt u ook dingen schoon? Of is het reinigingsberoep in het land waar u vandaan komt een bezigheid die uitsluitend met een bel wordt verricht?’

‘Wat u willen?’

Ik legde mijn zak op de toonbank en haalde het uniform eruit. Hij snoof even de lucht op en zei toen: ‘Aha, u pompman’, en pakte het uniform bedaard op.

Het had me onverschillig kunnen laten wat de een of andere niet-kiezer van een vreemd ras dacht, maar ik kon het toch niet helemaal over mijn kant laten gaan. Goed, de man was niet van hier, maar kon ik zo in de vergetelheid zijn geraakt? Aan de andere kant kende het volk mij vroeger vaak ook alleen maar van persfoto’s, die mij gewoonlijk vanuit een bijzonder gunstige hoek van opzij lieten zien. En ontmoet men iemand dan in hoogsteigen persoon, dan kan hij er vaak verrassend anders uitzien.

‘Nee,’ zei ik beslist, ‘ik ben *niet* de pompman.’

Daarop keek ik vlak langs hem heen omhoog om hem dankzij de meer fotogenieke gezichtshoek duidelijk te maken wie hij voor zich had. De stomerijman nam me niet erg belangstellend op, eerder uit fatsoen, maar volkomen vreemd kwam ik hem ook niet voor. Hij boog zich toen over de toonbank heen en keek naar de onberispelijk in mijn laarzen gestoken broek.

‘Niet weet... u beroemde hengelman?’

‘Doet u nou eens een beetje uw best’, riep ik energiek en ook behoorlijk teleurgesteld. Zelfs bij de krantenventer, die ook stellig geen genie was, had ik op een bepaalde voorkennis kunnen voortborduren. Maar nu! Hoe zou ik naar de rijkskanselarij terug kunnen als ik voor niemand een begrip was?

‘Moment,’ zei de geïmmigreerde sukkel, ‘ik halen zoon. Altijd kijkt tv, altijd kijkt intenet, kent alles. Mehmet! Mehmet!’

Het duurde niet lang of die Mehmet kwam van achteren aangelopen. Een lange, opgeschoten jongeling, die me niet erg schoon leek, slofte samen met een vriend of broer naar voren. De genen van dit gezin waren niet te onderschatten, beide jongens droegen de oude kleren van nog grotere, blijkbaar waarlijk reusachtige broers af. Hemden als beddenlakens, onvoorstelbaar grote broeken.

‘Mehmet,’ zei zijn verwekker en hij wees op mij, ‘ken jij man?’

In de ogen van de nauwelijks meer knaap te noemen knaap lichtte iets op.

‘Hey, man, gast, wat dacht je! Die doet altijd van die nazidingen...’

Nou, dat was in ieder geval iets! Het was zonder twijfel wat nonchalant geformuleerd, maar het was er uiteindelijk niet helemaal naast. ‘Het heet nationaalsocialisme,’ corrigeerde ik vriendelijk, ‘of nationaalsocialistische politiek, dat kan ook.’ Vanwege de erkenning knikte ik tevreden naar ‘Stomerij Yilmaz’.

‘Dat is Stromberg,’ zei Mehmet beslist.

‘Heftig,’ zei zijn kameraad, ‘Stromberg bij jullie in de wasserij.’

‘Nee,’ verbeterde Mehmet zichzelf, ‘de andere Stromberg, die van Switsch.’

‘Vet,’ zei zijn kameraad met een lichte variatie, ‘de andere Stromberg! In jullie wasserij!’

Ik had er graag iets op geantwoord, maar ik moet toegeven dat ik gewoonweg te geschokt was. Wie was ik? Pompman? Hengelman? Stroomman?

‘Mag ik een handtekening?’ vroeg Mehmet opgetogen.

‘Hey, ja, meneer Stromberg, ik ook,’ vroeg zijn kameraad. ‘En foto!’ Daarbij wuifde hij met een apparaatje, alsof ik een teckel was en het apparaat een speciaal lekkernijtje.

Het was om knettergek van te worden.

Ik kreeg een afhaalbonnetje, liet lijdelijk een herinneringsfoto met deze vreemde makkers van me maken en verliet de snelser-vice, maar niet zonder twee stukken inpakpapier te hebben gesig-neerd met een mij overhandigd kleurpotlood. Tijdens de produc-tie brak er nog een korte crisis uit omdat ik volgens de kritiek niet met ‘Stromberg’ had getekend.

‘Ach, zie je wel,’ zei de kameraad kalmerend, waarbij niet dui-delijk werd of hij Mehmet wilde sussen of mij, ‘dat is Stromberg helemaal niet!’

‘Klopt,’ hielp Mehmet, ‘U bent het helemaal niet. Maar die an-dere.’

Ik moet toegeven dat ik de omvang van mijn opgave toch had onderschat. Destijds na de wereldoorlog was ik tenminste de naamloze man onder het volk geweest. Nu was ik meneer Strom-berg, maar dan de andere. De man die altijd van die nazidingen deed. De man bij wie het totaal niet uitmaakte wat voor naam hij op een stuk pakpapier zette.

Er moest iets gebeuren.

En wel dringend.

